"ॐ तोय त्वं प्राणिनां प्राणः सृष्टेराद्यन्तु
निर्म्मितम्।
शुद्धेश्च कारणं प्रोक्तं द्रव्याणां देहिनां तथा।
अतस्त्वं दर्शयात्मानं शुभाशुभपरीक्षणे॥"
इति मन्त्रेण॥

शोध्यस्तु ॐ सत्येन माभिरक्षस्व वरुणेत्यनेन जलमभिमन्त्र्य गृहीतस्थूणस्य शोध्यनाभिमात्रोदकावस्थितस्य बलीयसः प्राङ्मुखस्य पुरुषस्य समीपं जलमध्ये गच्छेत्। ततः शरेषु त्रिषु मुक्तेषु मध्यमशरपतनस्थाने मध्यमशरं गृहीत्वा जविन्येकस्मिन् पुरुषे स्थिते अन्यस्मिंश्च तोरणमूले स्थिते प्राड्विवाकेन तालत्रये दत्ते शोध्यो गृहीतस्थूणप्राङ्मुखपुरुषस्योरू गृहीत्वा निमज्जति। तत्समकालमेव तोरणमूलस्थोऽपि मध्यमशरस्थानं द्रुतं गच्छति। ततः शरग्राही च तस्मिन् प्राप्ते द्रुतं तोरणमूलं प्राप्य जलान्तःस्थं यदि न पश्यति तदा शुद्धः। कर्णाद्यङ्गं विना शिरोमात्रदर्शनेऽपि शुद्धः मज्जनस्थानादन्यत्र गमनेऽप्यशुद्धः। दक्षिणादिकं दद्यात्। इति दिव्यतत्त्वम्॥

सलिलकुन्तलः, पुं, (सलिलस्य कुन्तल इव।) शैवालः। इति त्रिकाण्डशेषः॥

सलिलजं, क्ली, (सलिले जायते इति। जन+डः।) पद्मम्। इति राजनिर्घण्टः॥ जलजाते, त्रि॥ (यथा, महाभारते। ७। १२५। २१।
"एष वृष्णिप्रवीरेण ध्मातः सलिलजो भृशम्।
पृथिवीञ्चान्तरीक्षञ्च निनादयति शङ्खराट्॥")

सलिलाशयः, पुं, (सलिलानामाशयः।) जलाशयः। तस्य वैकृत्ये दोषो यथा,—
गर्ग उवाच।
"नगरादपसर्पन्ते समीपमुपयान्ति च।
नद्यो ह्रदाः प्रस्रवणाः विरसाश्च भवन्ति ते।
विवर्णं कलुषं तप्तं फेनवज्जन्तुसङ्कुलम्।
क्षीरं स्नेहं सुरां रक्तं वहन्ते चाकुलोदकाः॥
षण्मासाभ्यन्तरे तत्र परचक्रभयं भवेत्।
जलाशया नदन्ते वा प्रज्वलन्ति कथञ्चन॥
विमुञ्चन्ति तथा ब्रह्मन् ज्वालाधूमरजांसि च।
अखाते वा जलोत्पत्तिः ससत्त्वा वा जलाशयाः॥
संगीतशब्दा दृश्यन्ते जले मारभयं वदेत्।
दिव्यमम्भोभयं सर्पिर्मधुना त्ववसेचनम्।
जप्त्वा वारुणा मन्त्रास्तैश्च होमो जले भवेत्॥
मध्वाज्ययुक्तं परमान्नमत्र
देयं द्विजानां द्विजभोजनार्थम्।
गावश्च देयाः सितवस्त्रयुक्ता-
स्तथोदकुम्भाः सलिलाघशान्त्यै॥"
इति मात्स्ये २०८ अध्यायः॥

सलिलेन्धनः, पुं, (सलिलं इन्धनं यस्य।) वाड़वानलः। इति त्रिकाण्डशेषः॥

सलीलः, त्रि, लीलया सह वर्त्तमानः। लीलाविशिष्टः। यथा,—
"सुरद्रुमूलमण्डपे विचित्ररत्ननिर्म्मिते
लसद्वितानभूषिते सलीलविभ्रमालसम्।
सुराङ्गणाभवल्लवीकरप्रपञ्चचामर-
स्फुरत्समीरवीजितं सदाच्युतं भजामि तम्॥"
इति छन्दोमञ्जरी॥

सल्लकी, स्त्री, (सत्कृत्य लक्यते स्वाद्यते गजैरिति। सत्+लक+क्वुन्। गौरादित्वात् ङीष्।) स्वनामख्यातवृक्षः। तत्पर्य्यायः। गजभक्ष्या २ सुवहा ३ सुरभी ४ रसा ५ महेरणा ६ कुन्दुरुकी ७ ह्लादिनी ८। इत्यमरः।२।४।१२४॥ गजभक्षा ९ सुरभिः १० सुरभीरसा ११ महेरुणा १२ शल्लकी १३ सिल्लकी १४ शिल्लकी १५ ह्लादिनी १६। इति तट्टीका॥ शल्यते श्लाघ्यते गजैः शल्लकी। शल क ड श्लाघे चुरादिः ञेरभावपक्षे नाम्नीति लकट्। श्वाविद्द्रुमेदौ शल्लक्यौ शङ्का त्रासवितर्कयोरिति तालव्यादौ रभसः। सलति गच्छति सलगतौ दन्त्यादिः णकः भौवादिः निपातनात् लस्य द्वित्वम्। सत्कृत्य लक्यते स्वाद्यते गजैरिति वा सल्लकी दन्त्यादिरित्यन्ये। सिल्लकी चेत्येके। देशीप्रायेयम्। सल्लकी सिल्लकी ह्लदेति रुद्रः। इति स्वामी। इत्यमरटीकायां भरतः॥

संव(म्ब)रं, क्ली, (संव्रियते इति। सं+वृ+अप्।) संयमः। इति त्रिकाण्डशेषः॥ बौद्धव्रतविशेषः। इति मेदिनी॥ जलम्। इत्यमरः। १।१०।४॥
"सम्बति सम्बरम्। सम्ब सर्पणे पूर्व्वेण अर सम्बरं दन्त्यादि। शम्ब गतावित्यस्मादरे तालव्यादि च।
'क्लीवन्तु सम्बरं नीरबौद्धव्रतविशेषयोः।
विशेषे पुंसि दैत्यस्य मत्स्यस्य हरिणस्य च॥'
इति दन्त्यादौ रभसः॥
'शम्बरो हरिणे दैत्ये मत्स्ये च सलिले स्मृतः॥'
इति तालव्यादावजयः।" इति भरतः॥

संव(म्ब)रः, पुं, (संवृणोति आवृणोति जलमिति। सं+वृ+अच्।) सेतुः। यथा। सेतौ पल्यालिसंवराः। इति हेमचन्द्रः॥ दैत्यविशेषः। हरिणविशेषः। मत्स्यविशेषः। शैलविशेषः। जिनविशेषः। इति मेदिनी॥ स तु भाव्यर्हन्। इति हेमचन्द्रः॥

संवरणं, क्ली, (सं+वृ+ल्युट्।) आवरणम्। (यथा, महाभारते। १। १४१। ७१।
"मन्त्रसंवरणे यत्नः सदा कार्य्योऽनसूयता॥")
इन्द्रियसंयमः। इति संवरादिशब्दटीकायां भरतः॥ (प्राकारः। यथा, रामायणे। २। ८८। २४।
"शून्यसंवरणारक्षामयन्त्रितहयद्विपाम्।
अनावृतपुरद्वारां राजधानीमरक्षिताम्॥"
"शून्यसंवरणारक्षां संवरणानां प्राकाराणामासमन्तात् रक्षया शून्याम्।" इति तट्टीका॥*॥ पुं, अजमीढ़पुत्त्रः। स च कुरोः पिता। इति महाभारतम्। १। ९५। ३७॥)

संवरारिः, पुं, (संवरस्य अरिः।) कामदेवः। इत्यमरः।१।१।२३॥ "संवरस्य दैत्यविशेषस्य अरिः।
'क्लीवन्तु संवरं नीरबौद्धव्रतविशेषयोः।
विशेषे पुंसि दैत्यस्य मत्स्यस्य हरिणस्य च॥'
इति दन्त्यादौ रभसः। संवरणं संवरः भावेऽल्। इन्द्रियसंयमः संवरस्तस्यारिरिति वा। तदुक्तं साहित्यकल्पतरुणा। रुद्रस्य सम्बरारिश्च पुष्पवतीनां कुसुमधन्वेति। तदयं संवरारिरिह तालव्यादिर्दन्त्यादिश्च॥" इति भरतः॥

संवरी, स्त्री, शतावरी। इति शब्दचन्द्रिका॥ मूषिकपर्णी। इत्यमरः। २। ४। ८८॥ इन्दुरकाणी इति ख्यातायां थुलकुड़ी इति ख्यातायामिति केचित्। शं कल्याणं वृणोति शंवरी पूर्व्ववदन् ईप् तालव्यशादिः दन्त्यसादिश्चेति स्वामी। इति भरतः॥

संवलं, क्ली, (संवृणोतीति। सं+वृ+अच्। रस्य लः।) जलम्। इति शब्दरत्नावली॥

संवलः, पुं क्ली, पाथेयम्। तालव्यादिर्दन्त्यादिश्च। इत्यमरभरतौ॥

सवं, क्ली, (सूते रसानिति। सू+अच्।) जलम्। इति जटाधरः॥ पुष्परसः। इति केचित्॥

सवः, पुं, (सूयते सोमोऽत्रेति। सू+अप्।) यज्ञः। इत्यमरः। २।७।१३॥ (यथा, महाभारते। १। ९४। २५।
"राजसूयाश्वमेधाद्यैः सोऽयजत् बहुभिः सवैः॥")
सन्तानः। इति मेदिनी॥ सूर्य्यः। चन्द्रः। इति केचित्॥ (अज्ञे, त्रि। यथा, वाजसनेयसंहितायाम्। ९। ३९।
"सविता त्वा सवानां सुवताम्।"
"सविता सवानां प्रसवानामज्ञानामाधिपत्ये हे यजमान त्वा त्वां सुवतां प्रेरयतु।" इति तद्भाष्यम्॥)

सवनं, क्ली, (सु ञ् अभिषवे+ल्युट्।) यज्ञस्नानम्। (यथा, किराते। १२। १०।
"प्रविवेश गामिव कृशस्य
नियमसवनाय गच्छतः।
तस्य पदविनमितो हिमवान्
गुरुतां नयन्ति हि गुणा न संहतिः॥")
तत्पर्य्यायः। सूत्या २ अभिषवः ३। इत्यमरः। २।७।४७॥ सोमसन्धानम् ४। इति जटाधरः॥ सोमपानम्। इति भरतः॥ अध्वरम्। (यथा, रघुः। ८। ७५।
"अथ तं सवनाय दीक्षितः
प्रणिधानात् गुरुराश्रमस्थितः।
अभिषङ्गजड़ं विजज्ञिवान्
इति शिष्येण किलान्वबोधयत्॥")
सोमनिर्दलनम्। इति मेदिनी॥ प्रसवः। इति केचित्॥ (सु+युच्। चन्द्रे, पुं। इत्युणादिवृत्तौ उज्ज्वलदत्तः।२।७४॥ वनेन सह वर्त्तमानमिति विग्रहे वनविशिष्टे, त्रि। यथा, महाभारते। १। १८। ८।
"अथ पर्व्वतराजानं तमनन्तो महाबलः।
उज्जहार बलाद्ब्रह्मन् सवनं सपनौकसम्॥")

सवयाः, [स्] स्त्री, (समानं वयोऽस्याः। "ज्योतिर्जनपदेति।" ६।३।८५। इति समानस्य सः।)